

برنامه آموزش فردی شده و گروه

تخصصی در آموزش و پرورش

استثنایی

گیتا موللی / دانشجوی دکتری روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی

جدول ۱

برنامه ارایه خدمات خانوادگی فردی شده شامل این موارد می شود:

۱. سطح تحولی کنونی کودک
۲. بیان نقاط قوت، نیازها، ترجیح ها و دغدغه های خانواده
۳. نام فرد هماهنگ کننده خدمات مورد نیاز کودک
۴. تاریخ آغاز و مدت زمان ارایه خدمات
۵. مراکز پیشنهادی جهت ارایه خدمات مداخله بهنگام
۶. مهم ترین نتایج مورد انتظار / مدت زمان نیل به این اهداف
۷. مکانی که خدمات مورد نیاز کودک در آنجا ارایه خواهد شد
۸. شیوه انتقال به برنامه / مکان بعدی در سومین سال تولد
۹. این برنامه باید هر ۶ ماه یکبار (و یا هر زمان که ضرورت داشت) مورد بازنگری قرار گیرد. (مارشال^۵ و هانت^۶، ۱۹۹۲)

برنامه آموزش فردی شده

برنامه آموزش فردی شده اساس برنامه ریزی در آموزش و پرورش استثنایی در مراکز پیش دبستانی، دبستان، راهنمایی و دبیرستان است. بر اساس قوانین مربوطه گروهی از افراد دست اندرکار مسوول تدوین این برنامه هستند تا همه اهداف مورد نظر را در برگیرد. اعضای این گروه معمولاً عبارت اند از: والد (والدین)، معلم آموزش استثنایی، معلم آموزش عادی و مسوولان مدرسه. در صورت نیاز خود دانش آموز هم در جلسه تدوین این برنامه حضور پیدا می کند. همچنین از دیگر دست اندرکاران مدرسه نیز در صورت نیاز به خدمات

مفهوم آموزش انفرادی موضوع اصلی همه قوانین و اصول آموزش و پرورش کودکان استثنایی است. برای هر دانش آموز باید برنامه ای بر اساس نیازهای ویژه همان فرد تدوین شود که از بدو تولد تا سال های پس از مدرسه را در بر گیرد. برنامه ریزی انفرادی خود بر سه نوع است که عبارت اند از: برنامه خدمات خانوادگی فردی شده^۱ (IFSP) یا برنامه آموزش فردی شده^۲ (IEP) و یا برنامه انتقالی فردی شده^۳ (ITP) (گریسون^۴، ۲۰۰۴)

برنامه ارایه خدمات خانوادگی فردی شده

کودکان استثنایی و خانواده هایشان می توانند نخستین خدمات انفرادی خود را از طریق این برنامه کسب کنند. به دلیل اهمیت بسیار زیاد مداخله زودرس برای کودکان خردسال در محیط خانوادگی این برنامه توسط گروهی تدوین می شود که شامل اعضای خانواده هم می شوند. اجزاء اصلی این برنامه در جدول ۱. ارایه شده است. هدف از اجرای این برنامه این است که کودکانی که از بدو تولد تا ۳ سالگی، ناتوانی آنها تشخیص داده شده است یا در معرض خطر ابتلا به ناتوانی هستند خدماتی دریافت کنند تا بتوانند مهارت های خود را ارتقا بخشند و یا از ایجاد ناتوانی شدیدتر در آنها جلوگیری شود.

جدول ۲. اجزاء برنامه آموزش فردی شده (مارشال و هانت، ۱۹۹۹)

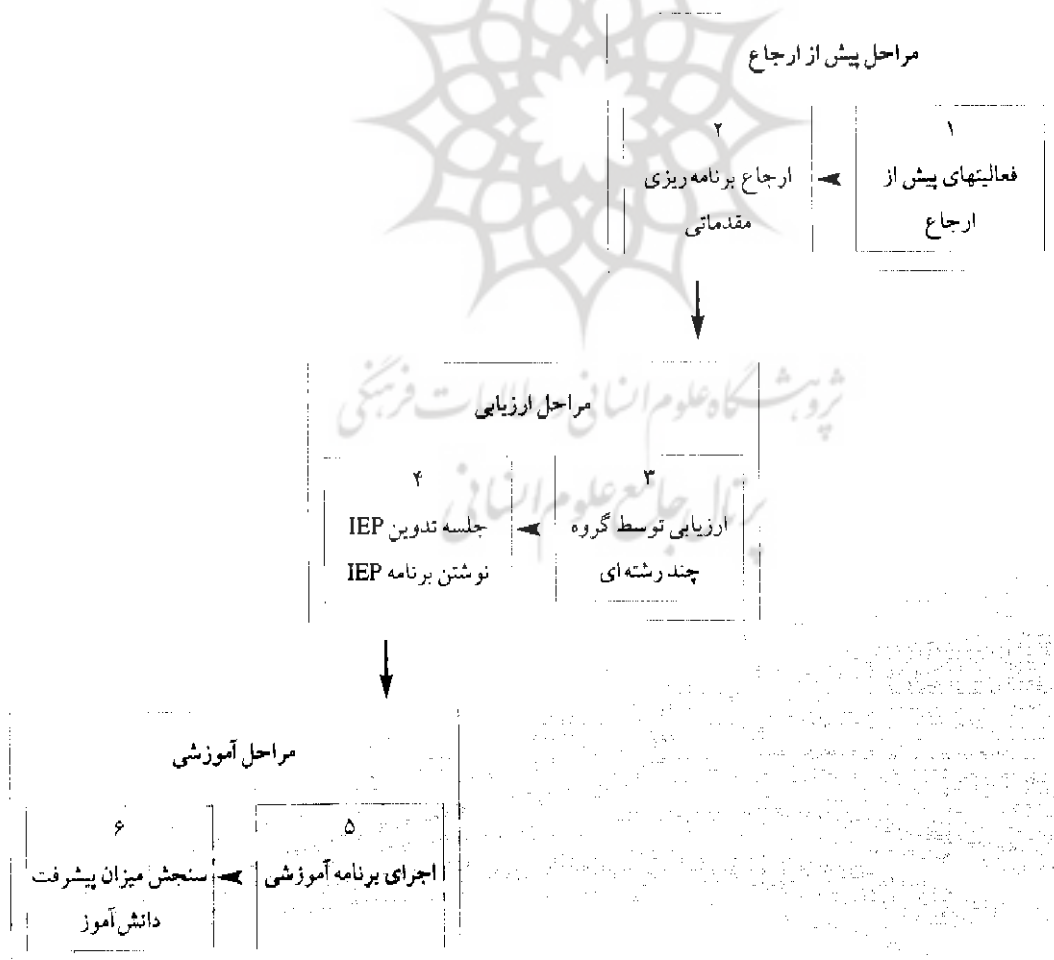
برنامه آموزش فردی شده شامل این موارد می شود:

۱. توضیحی پیرامون برنامه آموزشی فعلی دانش آموز و تعیین سطح عملکرد کنونی دانش آموز
۲. اهداف سالیانه برای آموزش و پرورش دانش آموز
۳. اهداف آموزشی گام به گام کوتاه مدت و قابل اندازه گیری
۴. ارایه معیارهای مناسبی برای سنجش اهداف کوتاه مدت و روش هایی برای تعیین میزان موفقیت برنامه
۵. خدمات و کمک های خاص و محل مورد نظر برای ارایه آنها
۶. میزان حضور کودک در برنامه های مدارس عادی
۷. تاریخ آغاز و پایان خدمات ویژه آموزش
۸. توضیح پیرامون خدمات مورد نیاز جهت انتقال کودک، یکسال پیش از ترخیص محیط آموزشی.

برنامه آموزش فردی شده اساس برنامه ریزی در آموزش و پرورش استثنایی در مراکز پیش دبستانی، دبستان، راهنمایی و دبیرستان است

حمایتی ویژه استفاده می شود. به عنوان مثال از پرستار مدرسه، آسیب شناس گفتار و زبان، کارشناس فیزیوتراپی، شنوایی شناس و سایر متخصصان. جدول ۲، اجزاء یک برنامه آموزش انفرادی و جدول ۳، مراحل برنامه آموزش فردی شده را نشان می دهند (مک گور^۷، ۲۰۰۴).

جدول ۳. مراحل برنامه (هالاها^۸ و کافمن^۹، ۱۹۹۴)

برنامه انتقالی فردی شده

در قانون آموزش افراد دچار ناتوانی (IDEA) تصریح شده است باید برای همه افرادی که از آموزش و پرورش استثنایی بهره می‌برند برنامه‌ای جهت انتقال از دوره آموزشی مدرسه به زندگی مستقل پس از مدرسه اندیشیده شود. این برنامه از ۱۴ سالگی برای کودک اجرا می‌شود و اجزای آن در جدول ۴ تصریح شده است.

جدول ۴. برنامه انتقالی فردی شده (مارشال و هانت، ۱۹۹۹)

- توضیحاتی پیرامون خدمات مورد نیاز برای انتقال فرد (برنامه ریزی برای زندگی آینده، زندگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تحصیلات دانشگاهی، خدمات رفاهی و تفریحی، مراکز خدماتی و حمایتی جهت اجرای قوانین حقوقی، زندگی روزمره، مراقبت‌های مورد نیاز فیزیکی، برنامه حمایت انفرادی از فرد)
- بیان اهداف سالیانه برای هر یک از خدمات همراه با اهداف فرعی و جزئی کوتاه مدت و میان مدت
- توضیح پیرامون آموزش‌های مورد نیاز و مراکز مربوطه برای کمک به فرد برای رسیدن به اهداف کوتاه مدت و بلند مدت
- بیان مسوولیت‌های مراکز و افراد مسئول مورد نظر، افراد رابط بین مراکز آموزش و خدماتی و نوع و مدت زمان این مسوولیت‌ها

لازم است متخصصانی از رشته‌های مختلف در برنامه ریزی آموزشی برای کودکان استثنایی شرکت داشته باشند

است و همگی در یک تخصص نمی‌گنجد. بنابراین لازم است متخصصانی از رشته‌های مختلف در برنامه ریزی آموزشی برای کودکان استثنایی شرکت داشته باشند.

گرچه الگوهای مختلفی برای کار گروهی در حیطه کودکان استثنایی به کار می‌رود اما بیشتر این گروه‌ها مشکل از افرادی با تخصص‌های زیر اند:

معلم آموزش استثنایی، مددکار، پزشک، فرد آگاه از فرایند تحول کودک، کارشناس فیزیوتراپی، کاردرمانگر و آسیب شناس گفتار و زبان در همه این گروه‌ها به درجات مختلفی اعضای خانواده را هم در بردارند. اعضای گروه وظایف مشترکی شامل ارزیابی تحول کودک و تدوین و اجرای برنامه آموزشی برای نیل به نیازهای ارزیابی شده در محیط خانواده را بر عهده دارند (ردی^{۱۱}، کوماری^{۱۱} و کاساما^{۱۲}، ۲۰۰۴). در کل اعضای گروه آموزش کودکان استثنایی می‌توانند به سه طریق با یکدیگر تعامل داشته باشند:

۱. گروه چندرشته‌ای^{۱۳}

۲. گروه میان رشته‌ای^{۱۴}

۳. گروه درون رشته‌ای^{۱۵}

الگوی چند رشته‌ای:

در گروه‌های چند رشته‌ای، متخصصان مختلف هر یک مستقلاً و به تنهایی کار می‌کنند. پترسون^{۱۶} (۱۹۸۷) این نوع تعامل را بین اعضای گروه چندرشته‌ای مانند بازی‌های کودکان خردسال دانست "کنار هم، اما جدا از هم". گرچه اعضای گروه چند رشته‌ای ممکن است با هم کار کنند و از ابزارها و فضای یکسانی استفاده کنند، اما نحوه عملشان

الگوهای مختلف گروهی جهت مداخله بهنگام

تشکیل گروه‌های تخصصی برای تدوین برنامه‌های مداخله بهنگام و آموزش و پرورش کودکان استثنایی و اجرای فعالیت‌ها به صورت گروهی فقط نه به دلیل وضع قوانین مربوطه در کشورهای مختلف بلکه و بیشتر ناشی از این امر است که متخصصان همگی باور دارند کودک، موجودی است که با دیگران تعامل دارد و نه مجموعه‌ای از بخش‌های مختلف. همچنین در روش گروهی به تمام مشکلات مختلف توجه می‌شود که کودک با آنها مواجه

کاملاً مستقل از یکدیگر است.

تعامل بین اعضای این گروه به گونه ای است که کودکان به عنوان یک "کل" یکپارچه در نظر گرفته نمی شود از این رو

برنامه ریزی گروهی

سه مدل تشکیلات گروهی جهت ارائه خدمات:

- گروه چند رشته ای

- گروه میان رشته ای

- گروه درون رشته ای

در الگوی میان رشته ای و درون

رشته ای برنامه ریزی ویژه ای برای راهبری

فردی ایجاد می شود که خدمات مورد نیاز

کودک و اطلاعات ارائه شده به خانواده را

کاملاً هماهنگ می کند

برنامه ریزی گروهی

مدل گروه چند رشته ای

- همه افراد تقریباً مستقل کار می کنند.

- هر متخصص ارزیابی مستقل از فرد دارد و به تنهایی برنامه ای

جهت ارائه خدمات مورد نیاز فرد تدوین می کند.

- مدل گروهی چند رشته ای کارکرد گروهی ندارد.

ممکن است گزارش های متناقض به والدین ارائه شود که گاه

سبب ابهام و گیجی آنها خواهد شد.

مورد دیگری که در الگوی چند رشته ای مطرح است،

عدم ارتباط بین اعضای گروه است که سبب هماهنگی

با اعضای خانواده کودک مورد نظر و اتلاف وقت و انرژی و

یا تکرار بی مورد برنامه ها می شود. بر عکس در الگوی میان

رشته ای و درون رشته ای برنامه ریزی ویژه ای برای راهبری

فردی ایجاد می شود که خدمات مورد نیاز کودک و اطلاعات

ارائه شده به خانواده را کاملاً هماهنگ می کند (مک

لالین^{۱۷}، ۲۰۰۴).

برنامه ریزی گروهی

مدل گروه میان رشته ای

- همه افراد با هم صحبت می کنند اما والدین جزء اعضای گروه

محسوب نمی شوند.

- میان ارزیابی و مداخله همواره فاصله ای وجود دارد.

برنامه ریزی گروهی (مدل ایده آل)

مدل گروه درون رشته ای

- همه اعضای گروه در آموزش و پرورش کودک مشارکت یکسانی دارند.

- از مهارت ها، دانش و درج همه اعضای گروه به نفع کودک

استفاده می شود.

- متخصصان و والدین به صورت گروهی با یکدیگر کار می کنند تا

بنوانند برنامه ی جامع ای را برای کودک طرح و اجرا کنند.

الگوی میان رشته‌ای

در الگوی گروه میان رشته‌ای تأکید بر ارتباط بین اعضای گروه است تا ارزیابی، توصیه‌ها و برنامه ریزی به صورتی هماهنگ در آید.

در الگوی گروه میان رشته‌ای تأکید بر ارتباط بین اعضای گروه است

متخصصان ممکن است به تنهایی، در چند گروه کوچک یا همگی با هم کار کنند. گروه میان رشته‌ای شامل والدین و متخصصانی از رشته‌های گوناگون است. تفاوت این الگو با الگوی چند رشته‌ای در تعامل بین اعضای گروه است. در این الگوی گروهی متخصصان مختلف نتایج کارهای انفرادی خود را طی جلساتی با یکدیگر تبادل می‌کنند. متخصصانی از رشته‌های مختلف کودک و خانواده را جداگانه ارزیابی می‌کنند اما در برخی موارد نتایج ارزیابی انفرادی خود را با هم در میان گذاشته و برای مداخله برنامه ریزی می‌کنند. در کل هر متخصص بخشی از برنامه را که مربوط به تخصص خود است متقبل می‌شود (مک لافلین، ۲۰۰۴).

گرچه در این گونه کار گروهی بسیاری از مشکلات پیش روی گروه چند رشته‌ای حل می‌شود، اما ممکن است مشکلاتی در برقراری ارتباط افراد با یکدیگر پیدا شود زیرا اعضای گروه در کاملاً از تخصص دیگر اعضای گروه و به ویژه افرادی که به تنهایی کار می‌کنند، ندارند.

الگوی درون رشته‌ای: مدل ایده‌آل

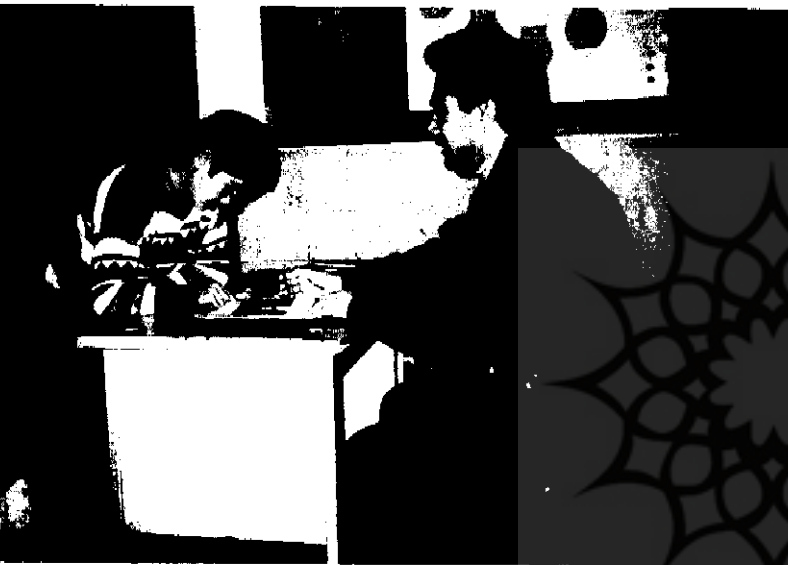
گروه‌های درون رشته‌ای شامل والدین و متخصصانی از رشته‌های مختلف هستند. در این الگو تلاش بر این است که مشکلات کارهای انفرادی الگوهای گروهی چند رشته‌ای و

میان رشته‌ای حل شود و ارتباط و همکاری بین اعضای گروه به حداکثر برسد.

اساس این الگوی گروهی بر دو باور استوار است:

(۱) تحول کودک را باید با دیدی یکپارچه و تعاملی نگریست.

(۲) باید در محیط خانواده خدمات مورد نیاز کودک را فراهم کرد.

از آنجا که خانواده‌ها نقشی اساسی در تحول کودک به عهده دارند باید آنها را اصلی‌ترین اعضای گروه درون رشته‌ای دانست که در برنامه ریزی و تعیین اهداف آموزشی و تصمیم‌گیری برای خود و فرزندشان نقشی به سزا دارند. همه تصمیمات در جهت ارزیابی، برنامه ریزی و اجرا با شرکت همه اعضای گروه اخذ می‌شود. گرچه همه اعضای گروه درون رشته‌ای مسوول اجرای برنامه‌های خدماتی برای کودک استثنایی هستند، اما در حقیقت مسوولیت اصلی اجرای همه خدمات بر عهده خانواده است و متخصصان گروه بیشتر نقش تسهیل‌گر را به عهده دارند و راهکارها را نشان می‌دهند (گریسون، ۲۰۰۴).

از آنجا که خانواده‌ها نقشی اساسی در تحول کودک به عهده دارند باید آنها را اصلی‌ترین اعضای گروه درون‌رشته‌ای دانست که در برنامه‌ریزی و تعیین اهداف آموزشی و تصمیم‌گیری برای خود و فرزندشان نقشی به سزا دارند

اعضای گروه استثنایی

اعضای گروه استثنایی عبارت‌اند از:

- مدیران: مدیر مدرسه، مدیر مرکز، معاون یا هر فردی که قدرت اجرایی اصلی در دست اوست
- معلم مدرسه عادی
- معلم آموزش استثنایی
- والدین
- روانشناس مدرسه
- افراد متخصص بر حسب نیاز شامل:
 - آسیب‌شناس گفتار و زبان
 - کاردرمانگر
 - کارشناس فیزیوتراپی
 - بینایی‌سنج
 - شنوایی‌شناس
 - افراد گروه درمان (از جمله پرستار، کارشناس تغذیه)
 - مددکار اجتماعی
 - مشاور و کارشناس بهداشت روانی
 - کارشناس حرفه‌آموزی
 - کارشناس تربیت بدنی
 - سایر متخصصان (ردی، کوماری، کاماسا، ۲۰۰۴؛ مک‌گور، ۲۰۰۴)

فعالیت‌های اصلی گروه

مداومت در کار گروهی بسیار حائز اهمیت است. گروه

باید مدرسه محور باشد اما در جهت رفع نیازهای کودک به راحتی متخصصان مورد نیاز را به همکاری دعوت کند.

کارکردهای اصلی گروه عبارت‌اند از:

- ۱- با ارزیابی کودک تعیین کند آیا وی دچار ناتوانی و نیازمند استفاده از خدمات آموزش و پرورش استثنایی هست یا خیر؟
 - ۲- تجربیات آموزشی کودک استثنایی را ارزیابی کرده و برای او برنامه‌ریزی کند.
 - ۳- اهداف آموزشی و پرورشی برای کودک در نظر بگیرد تا نیازهای آموزشی، تربیتی، اجتماعی و حرفه‌ای او را برآورده کند. بهتر است تعیین اهداف به صورتی باشد که کودک در مدارس عادی قرار گیرد و در صورت نیاز برنامه آموزش انفرادی برای وی نوشته شود.
- عمده فعالیت‌های گروه کودک استثنایی عبارت‌اند از:
- مرحله پیش از ارجاع: ارزیابی‌های اولیه
 - ارجاع اولیه
 - برگزاری جلسات جهت تشریح مساعی اعضای گروه ارزیابی
 - تهیه برنامه آموزش فردی شده
 - بازنگری و اصلاح مجدد برنامه آموزش فردی شده در صورت نیاز
 - حمایت از برنامه‌ها و پایش آن در مرحله اجرا (گریسون، ۲۰۰۴)

بحث:

اکنون مشخص شده است کار گروهی بهترین بازده را

گروه باید مدرسه محور باشد اما در جهت رفع نیازهای کودک به راحتی متخصصان مورد نیاز را به همکاری دعوت کند

پس از آن برنامه‌ها را گام به گام اجرا نمود. اما کارکرد گروهی هم باید با اصول مشخص و صحیحی اجرا شود تا از به هدر رفتن تلاش‌ها و کوشش‌ها جلوگیری به عمل آید و در عین حال شرایط به گونه‌ای فراهم شود تا کودکان بهترین بازده را داشته باشد.

برای کودکان استثنایی به همراه دارد. از آنجا که توانایی‌ها، نیازها، نقاط قوت و ضعف هر دانش‌آموز منحصر به خود اوست و نیز شرایطی که در آن قرار دارد با دیگران کاملاً متفاوت است، زمانی می‌توان بهترین محیط آموزش و پرورش را برای او فراهم نمود که با گروهی متشکل از متخصصان مورد نیاز به همراه والدین برای او برنامه ریزی و

زیر نویس‌ها:

1. IFSP = Individualized Family Service Plan	10. Reddy
2. IEP = Individualized Education Program	11. Kumari
3. ITP = Individualized Transition Plan	12. Kusuma
4. Grayson	13. Multi disciplinary Teaming
5. Marshall	14. Inter disciplinary Teaming
6. Hunt	15. Trans disciplinary Teaming
7. Mc Gore	16. Peterson
8. Halan	17. Mc Laughlin
9. Kafman	

منابع:

- E- Ready, *Early Intervention for infants and Toddlers: A Team Effort*. (2005) [online] available : www.teachersfirst-e-ready.org
- Grayson T. E *lecture Notes for Special Education 205*, (2004) [online] available: <http://dese.me.gov/divspped/stateplan/F/2004/Reg-I.pdf>
- G. L Reddy; P. S Kumari, A. Kusuma *Mental retardation 2004*, New Delhi, Discovery Publishing house
- Mc Gore**, *Successful Inclusion Strategies*, 2004 United States, Corwin Press
- Mc Launglin, M. J, Nolet V.** *What every principal needs to Know about special Education*, 2004, Corwin Press.
- Hunt N., Marshall K., *Exceptional children and youth*, Hough to Mifflin Company. USA. 1999.
- Hallahan J. M. Kauffman I., *Exceptional children*, 6th ed. Allyn and Bacon Inc. U.S.A. 1999